

Prof. dr hab. Małgorzata Fuszara
Instytut Stosowanych Nauk Społecznych
Uniwersytet Warszawski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Marty Zin-Sędek pt. „O kulturach picia alkoholu i ich kontekstach w pokoleniu baby boomers.”

Rozprawa mgr Marty Zin-Sędek, napisana pod kierunkiem dr hab. Danuty Duch-Krzystoszek, prof. APS, poświęcona jest niewątpliwie bardzo ważnemu, a w ostatnich latach nieco w nauce zapomnianemu problemowi, jakim jest spożywanie alkoholu – zwłaszcza pytaniem, czy możemy powiedzieć, że jest to w Polsce szczególnie alarmujący problem społeczny, czy nadal utrzymują się, uznawane za szczególnie szkodliwe wzory picia alkoholu, jakie opisywane były w dość obfitej polskiej literaturze poświęconej tej problematyce w latach 70-tych i 80-tych XX wieku. Na fakt, że jest to temat nieco zapomniany wskazywać może chociażby szeroko w pierwszej części pracy omawiana literatura i wyniki badań prowadzonych w Polsce znacznie wcześniej na temat spożywania alkoholu – jego rozmiarów, stylów picia, konsekwencjach nadmiernego picia. Ten szeroki przekrój przytaczanych opracowań i badań powoduje, że zastanawiam się, czy tytuł pracy nie został sformułowany zbyt wąsko – wprowadzie badania własne Autorki i inne badania omawiane od 152 strony poświęcone są właśnie temu jednemu, starszemu pokoleniu, ale w całości, wedle mojej opinii, praca dalece wykracza poza to jedno pokolenie i charakterystyczne dla niego wzory spożywania alkoholu. Także badania empiryczne Autorki w dużej części odnoszą się do populacji ogólnej, a nie tylko do jednego pokolenia. Uważam to zresztą za zaletę pracy, ale niekoniecznie za zaletę nadanego jej tytułu.

Pracę mgr. Zin-Sędek uważam za ważne uzupełnienie naszej wiedzy o istotnym problemie społecznym i chociażby z tego powodu zasługuje ona na uwagę.

W uzasadnieniu wyboru tematu Autorka pisze, że jest to temat dotąd nie opracowany i nie ma badań spożywania alkoholu w różnych generacjach, zwłaszcza w pokoleniu tzw. „baby bommers”. Wspomina o tym na str. 12 rozprawy: „Podsumowując, należy uznać, że dotychczas zrealizowane badania sondażowe nie

W statystykach podawanych przez Autorkę budzi wątpliwości fakt, że najczęściej nie są w nich ujmowane nielegalne drogi uzyskiwania alkoholu, czego z reguły (choć nie zawsze) Autorka nie komentuje. Warto byłoby to chociażby zaznaczyć przytaczając dane dotyczące wielkości spożycia alkoholu na mieszkańca (np. na str. 73, czy wykres na str. 94), choć niekiedy (str. 81) znajdujemy dane odnoszące się do nierejestrowanego pozyskiwania alkoholu, nie ujmowanego przez statystyki jego sprzedaży czy spożycia. Sądzę, że tylko pozornie nielegalna produkcja i nielegalnych przywóz alkoholu były wielkościami niezmiennymi w czasie – zależały zapewne nie tylko od intensywności kontroli, ale też od cen i dostępności alkoholu na oficjalnym rynku, łatwości przywozu towarzyszącemu otwarciu granic z krajami, w których był tańszy i od wielu innych czynników. Ciekawa jestem, czy są chociażby szacunkowe dane dotyczące tej właśnie zmienności w czasie rozmiarów uzyskiwania alkoholu z nielegalnych lub pół legalnych źródeł.

We wstępnych, poprzedzających część empiryczną rozdziałach pracy, które ogólnie oceniam pozytywnie, rażą niekiedy znaczne uproszczenia i uogólnienia. Najbardziej jaskrawym tego przykładem jest zamieszczony przez Autorkę na str. 75 cytat z pracy A. M. Tosiek 2021: „Pili młodzi, starsi, wykształceni i niepiśmienni, zdeklarowani komuniści i duchowni, dziewczyny i faceci”. Przytoczony cytat odnosi się do PRL-u, ale na takim poziomie ogólności można to zdanie odnieść do każdego okresu i każdego kraju. Ponadto, wiadomo przecież, że „faceci” zawsze pili znacznie więcej niż „dziewczyny”, a więc stwierdzenie takie jest pozbawione wartości informacyjnej, a osobę niezorientowaną może nawet wprowadzić w błąd.

Niektóre przytaczane w tej części pracy dane są natomiast zawieszane niejako w próżni, co także zmniejsza ich wartość informacyjną. Przykładem może być stwierdzenie ze str. 67 „Korzystanie z instytucji kulturalnych było mało rozpowszechnione wśród seniorów”. Taka informacja niewiele nam mówi, gdyż nie dowiadujemy się z niej, czy jest to charakterystyczne dla tej właśnie grupy – Autorka nie podaje bowiem, jak uczestnictwo w kulturze jest rozpowszechnione w Polsce w ogóle i w innych pokoleniach. Jako teatromanka mogę powiedzieć, że widuję w teatrach (poza niektórymi scenami) przede wszystkim starsze pokolenie, ale jest to wiedza anegdotyczna, od Autorki chętnie dowiedziałabym się czegoś bardziej pewnego na temat uczestnictwa w kulturze poszczególnych pokoleń, skoro jej zdaniem może to mieć wpływ na różnice pokoleniowe w spożywaniu alkoholu.

Bardzo cenna jest druga, ponad stustronicowa część pracy mgr Zin-Sędek, w której przedstawione i zanalizowane zostały wyniki badań empirycznych. Składały się na nie badania losowo dobranej 2000 tysięcznej próby populacji dorosłych Polek i Polaków (18+), a ponadto – stanowiące bazę do odpowiedzi na pytanie główne doktorantki - 300 osobową populację osób w wieku 60+ (str. 110) . Główne, bardzo ogólne pytanie badawcze sformułowane zostało na str. 105 i brzmi: „Jak wygląda picie alkoholu przez osoby starsze z pokolenia baby boomers?” Pytania szczegółowe postawione przez Autorkę dotyczą przekonań, wzorów picia alkoholu i ewentualnej specyfiki pokolenia baby boomers w tym zakresie. Pozostałe pytania badawcze dotyczą już problemów odnoszących się do tytułowego problemu - a więc wewnętrznego zróżnicowania grupy osób starszych – specyfiki wzorów i kultury picia w tym pokoleniu, a także ewentualnego związku z problemami adaptacyjnymi związanymi z wiekiem oraz wzorami picia popularnymi w okresie ich młodości - w okresie PRL.

Oprócz pytań badawczych mgr Zin-Sędek postawiła siedem hipotez badawczych. Pierwsza z nich dotyczy tradycyjnych przekonań pokolenia baby boomers na temat alkoholu, a zwłaszcza jego działania prozdrowotnego. Mniej jasne są hipotezy 2 i 3, połączone i wspólnie przez Autorkę przedstawione. Sądzę, że hipoteza 2 dotyczy mniejszego spożywania alkoholu osób starszych z powodu pogarszającego się stanu zdrowia, a 3 – zmniejszającego się spożycia związanego z mniejszymi kontaktami społecznymi, zwłaszcza z powodu wycofania się z rynku pracy. Hipoteza czwarta dotyczy zróżnicowania społecznego we wzorach i kulturze picia w ramach pokolenia baby boomers, a zwłaszcza związku spożywania alkoholu z płcią, ale też klasą i miejscem zamieszkania. Hipotezy 5,6,7 związane są z przytoczonymi wyżej pytaniami badawczymi: hipoteza 5 dotyczy związku między pićm a stylami życia, hipoteza 6 – związku picia z trudnościami adaptacyjnymi do starości, hipoteza 7 – związku picia alkoholu z wzorami i kulturą picia okresu młodości badanego pokolenia. Hipotezy i pytania badawcze postawione są prawidłowo, badania zostały poprzedzone pilotażem, a zrealizowane przez zasługujący na zaufanie ośrodek badań. Pod tym względem praca jest więc bez zarzutu. Mankamentem jest natomiast brak kwestionariusza, co oznacza, że nie znamy zadawanych pytań. Autorka rzadko przytacza je w tekście (np. str. 113 – pytania o styl życia), niestety nawet wówczas robi to w sposób, który nie pozwala zorientować się, czy są to

wszystkie pytania na ten temat, czy tylko niektóre z nich. W innych przypadkach nie przytacza ich wcale, co znacznie utrudnia ocenę wielu informacji, z którymi stykamy się czytając pracę. Dowiadujemy się wówczas tylko, że Autorka zadała np. „baterię pytań o wartości” (str. 114) – ale nie wiemy, o jakie wartości chodzi, jak brzmiały pytania i odpowiedzi itp. Nie wiemy też, w których przypadkach zadawano pytania jednego wyboru, a w jakich można były wybrać kilka możliwości. Przykładem może być chociażby pytanie o towarzystwo, w którym respondenci/respondentki piją alkohol – możliwe jest przecież picie niekiedy z rodziną, w innych przypadkach z przyjaciółmi czy samotnie, ale nie wiemy, jakie były możliwości odpowiedzi. Brak kwestionariusza razi zwłaszcza w przypadku Kwestionariusza Oceny Prężności, o którym Autorka pisze, że nie był dotąd w Polsce używany w badaniach socjologicznych, a nie znajdujemy go w pracy, w której zastosowano go w sposób pionierski. Podsumowując, podkreślić trzeba, że zamieszczenie pełnego kwestionariusza byłoby bardzo przydatne nie tylko dla recenzentek/ recenzentów, ale dla wszystkich odbiorców pracy mgr. Zin-Sędek.

Ogólnie jednak mówiąc, wyniki badań przedstawione zostały prawidłowo, w sposób wskazujący na umiejętności, a nawet swobodę Autorki w posługiwaniu nie tylko danymi statystycznymi, a też testami istotności (chi kwadrat) i miarami zależności (V Cramera). Ponadto, co warte podkreślenia, Autorka w swoich analizach nie tylko odwołuje się do niektórych wcześniej przywoływanych kategorii i typologii innych autorów (np. stylów życia), ale wzbogaca je i uzupełnia w oparciu o dane pochodzące z własnych badań.

W zakończeniu Autorka powraca do podstawowego pytania badawczego i sformułowanych w pracy hipotez. Słusznie podkreśla, że udało jej się opisać, zgodnie z przyjętym głównym pytaniem badawczym, motyw, style i rozmiary picia wśród pokolenia baby boomers. Jeśli chodzi natomiast o powrót do hipotez, opis jest niejednorodny. Odpowiedzi na niektóre pytania i hipotezy są rozwinięte i wyczerpujące – jak na przykład te, które dotyczą wewnętrznych różnicowań picia alkoholu w pokoleniu osób starszych. Niektóre jednak zostały bardzo lakonicznie omówione lub nie zostały omówione wcale – jak na przykład hipoteza odnosząca się do picia jako sposobu adaptacji do starzenia się i starości. Oczywiście możemy na podstawie przedstawionych wyników badań starać się domyśleć odpowiedzi na to pytanie, ale w

mojej opinii warto byłoby w sposób uporządkowany omówić kolejne hipotezy i sposób ich weryfikacji w podsumowaniu pracy.

I wreszcie – to, czego zdecydowanie mi zabrakło, zwłaszcza przy tak sformułowanym temacie pracy, a także biorąc pod uwagę fakt zaangażowania Autorki w działania antyalkoholowe, to rekomendacje dla praktyki wynikające z przeprowadzonych przez nią badań. Jestem przedstawicielką stosowanych nauk społecznych, tym bardziej więc jestem bardzo ciekawa, jakie rekomendacje dla praktyki wynikają zdaniem mgr Marty Zin- Sędek z przeprowadzonych przez nią badań zaprezentowanych w rozprawie doktorskiej.

Konkluzja

W konkluzji stwierdzam, że praca doktorska mgr. Marty Zin- Sędek pt. „O kulturach picia alkoholu i ich kontekstach w pokoleniu baby boomers.” spełnia wszystkie wymogi stawiane przed pracami doktorskimi. Dotyczy naukowo i praktycznie ważnej problematyki, wyraźnie wyodrębnionej i zarysowanej przez doktorantkę. Doktorantka wykazała się umiejętnością wykorzystania istniejących źródeł wiedzy, a przede wszystkim prowadzenia samodzielnych badań naukowych i analizowania ich wyników. Proponuje więc dopuszczenie mgr. Marty Zin-Sędek do dalszych etapów postępowania w sprawie o nadanie stopnia doktora.

